

Голові разової спеціалізованої ради
з присудження ступеня доктора філософії
у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка
доктору психологічних наук, професору
Михальській Світлані Анатоліївні

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора кафедри освітньої реабілітації осіб з порушеннями зору Українського державного університету імені Михайла Драгоманова **Дмитрієвої Ірини Володимирівни** на дисертаційну роботу **Боровець Діани Петрівни** «Розвиток прогностичних функцій уяви у молодших школярів з РСА», подану до захисту у разову спеціалізовану раду у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта»

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із планами відповідних галузей наук

Дисертаційне дослідження Боровець Діани Петрівни «Розвиток прогностичних функцій уяви у молодших школярів з РСА» є актуальним і своєчасним, оскільки спрямоване на розв'язання важливої науково-практичної проблеми забезпечення ефективної психолого-педагогічної підтримки дітей з розладами спектра аутизму (РСА). Актуальність теми зумовлена стійкою тенденцією до зростання кількості дітей з РСА, що потребує від педагогічної науки пошуку та впровадження ефективних методів їх навчання, розвитку та соціальної адаптації. У цьому контексті особливої значущості набувають дослідження, спрямовані на розвиток пізнавальних процесів, які забезпечують прогнозування, планування діяльності, передбачення та оцінку результатів

власних дій, формування уміння приймати усвідомлені рішення та обирати оптимальні способи розв'язання поставлених завдань.

Актуальність дослідження посилюється також тим, що у сучасній спеціальній педагогіці недостатньо наукових праць, присвячених проблемі методичного забезпечення розвитку пізнавальних процесів у дітей з РСА, зокрема прогностичних функцій уяви. Водночас саме прогностичні функції уяви забезпечують здатність дитини планувати діяльність, передбачати можливі результати, прогнозувати розвиток подій, оцінювати наслідки власних дій та обирати найбільш доцільні способи розв'язання навчальних завдань.

Загальновідомо, що для дітей з РСА характерні специфічні особливості розвитку пізнавальної діяльності, зокрема фрагментарність сприймання навколишнього світу, порушення у встановленні причинно-наслідкових зв'язків, недостатня сформованість уяви, труднощі прогнозування розвитку подій і планування власної діяльності. Це, в свою чергу, зумовлює ускладнення в процесі навчання, зниження рівня самостійності, обмеження можливостей соціальної взаємодії. У зв'язку з цим цілком обґрунтованою є позиція автора щодо необхідності пошуку і впровадження сучасних підходів, форм та методів корекційно-педагогічного впливу, спрямованих на розвиток прогностичних функцій уяви як важливої умови формування навчальної діяльності молодших школярів із РСА. Вагомість теми підтверджується також тим, що розвиток прогностичних функцій уяви є важливою умовою формування не лише навчальної діяльності, а й усвідомленої соціальної поведінки, життєвих компетентностей та функціональних навичок у дітей з РСА, що сприятиме підвищенню ефективності корекційно спрямованого освітнього процесу та створенню умов для їхньої соціальної інтеграції.

Саме тому вважаємо, що дисертаційна робота Боровець Діани Петрівни узгоджується з потребами сьогодення і тому не виникає сумнівів актуальність визначеної проблематики поданої дисертації.

Тема дисертаційного дослідження пов'язана з науково-дослідною тематикою кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка «Психолого-

педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в спеціальній та інклюзивній освіті» (державний реєстраційний номер 0122U000520), що підтверджує її відповідність планам наукових досліджень у галузі спеціальної освіти.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться у дисертації

У дисертаційному дослідженні «Розвиток прогностичних функцій уяви у молодших школярів з РСА» здобувачкою отримано суттєві наукові результати, зокрема:

- здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз проблеми розвитку уяви та її прогностичних функцій у молодших школярів з типовим та порушеним розвитком;
- визначено вплив особливостей психічного розвитку на формування уяви молодших школярів з РСА та складними порушеннями, в структурі яких є РСА;
- окреслено труднощі дітей з РСА та складними порушеннями, в структурі яких є РСА, в освітньому процесі, обумовлені недорозвитком прогностичних функцій уяви;
- розроблено та апробовано методику діагностики рівнів сформованості прогностичних функцій уяви молодших школярів з типовим та порушеним розвитком;
- теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено програму корекції розвитку прогностичних функцій уяви молодших школярів з РСА та складними порушеннями розвитку, в структурі яких є РСА.

Нові факти, одержані здобувачем

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що: вперше: досліджено динаміку розвитку уяви та її прогностичних функцій у молодших школярів з РСА та складними порушеннями, в структурі яких є РСА; описано особливості розвитку психічних процесів, тісно пов'язаних з уявою у дітей з РСА та складними порушеннями, в структурі яких є РСА; визначено вплив недорозвитку психічних процесів на розвиток уяви у молодших школярів з РСА та складними порушеннями, в структурі яких є

РСА; описано труднощі дітей з РСА та складними порушеннями, в структурі яких є РСА в освітньому процесі, обумовлені недорозвитком прогностичних функцій уяви; розроблено критерії і показники рівнів розвитку уяви та її прогностичних функцій у молодших школярів з РСА та складними порушеннями, в структурі яких є РСА; обґрунтовано та експериментально перевірено програму корекції розвитку прогностичних функцій уяви молодших школярів з РСА та складними порушеннями, в структурі яких є РСА; *уточнено*: зміст та методи корекції розвитку учнів з РСА в освітньому процесі; роль батьків у корекційно-розвитковій роботі з дітьми з ООП; *подальшого розвитку набуло* питання про вагомість реалізації корекційно-розвиткових цілей у процесі навчання молодших школярів з РСА та складними порушеннями, у структурі яких є РСА.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, викладені у дисертації Боровець Діани Петрівни «Розвиток прогностичних функцій уяви у молодших школярів з РСА», є обґрунтованими, логічно послідовними та методологічно виваженими. Дослідниця спирається на ґрунтовний аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових праць з проблеми уяви та формування її прогностичних функцій. Використання комплексу взаємодоповнювальних методів дослідження, зокрема теоретичних, емпіричних та математико-статистичних, забезпечує достовірність отриманих результатів і підтверджує їх наукову обґрунтованість.

Переконливим є представлений аналіз результатів експериментального дослідження, який засвідчує позитивну динаміку змін рівнів розвитку уяви та її прогностичних функцій як у дітей з РСА, так і дітей з РСА та інтелектуальними порушеннями.

Результати дослідження апробовано в освітньому процесі Прибузької спеціальної школи Вінницької обласної ради, Вересівському ліцеї Житомирської міської ради, НРЦ I-II ступенів «Довіра» Львівської обласної ради, ІРЦ №1 Тернопільської міської ради, Солобковецькому НРЦ Хмельницької обласної ради, Кам'янець-Подільському НРЦ, Кам'янець-

Подільському ліцеї № 2 імені Т.Г. Шевченка, Кам'янець-Подільському ліцеї № 3, Кам'янець-Подільському ліцеї № 17 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження представлено дисертанткою та обговорено на науково-практичних заходах різного рівня, у тому числі на Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Становлення особистості в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний і медичний аспекти» (Полтава, 2023), «Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти» (Кам'янець-Подільський, 2023, 2025), «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу» (Запоріжжя, 2025); звітних наукових конференціях викладачів, докторантів і аспірантів, наукових конференціях молодих вчених, засіданнях кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Значення для науки і практики отриманих результатів

Теоретичне значення дисертаційного дослідження Боровець Діани Петрівни «Розвиток прогностичних функцій уяви у молодших школярів з РСА» полягає у розширенні наукових уявлень про особливості розвитку уяви у дітей з РСА й складними порушеннями, в структурі яких є РСА, та шляхи корекції розвитку в них прогностичних функцій уяви у молодшому шкільному віці.

Практична значущість дослідження полягає у розробці методики дослідження уяви та її прогностичних функцій; розробці та запровадженні критеріїв і показників рівнів розвитку уяви молодших школярів; програми корекції розвитку прогностичних функцій уяви молодших школярів з РСА та складними порушеннями, в структурі яких є РСА. Результати дослідження можуть бути корисними вчителям-дефектологам, батькам, учителям, які навчають, виховують дітей з РСА та складними порушеннями, а також у процесі підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності «Спеціальна

освіта», під час підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а також як основа у процесі проведення нових теоретичних та експериментальних досліджень.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Аналіз дисертаційного дослідження Боровець Д. П. дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у роботі, є достатньо обґрунтованими, логічно послідовними та переконливими.

У *вступі* дисертації авторкою всебічно обґрунтовано актуальність теми як у теоретичному, так і в практичному вимірах, здійснено аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми. Коректно визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, що свідчить про чіткість наукового задуму та методологічну виваженість роботи. Визначено комплекс взаємодоповнювальних методів дослідження, адекватних поставлених меті та завданням. У *вступі* також належним чином представлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, розкрито особистий внесок здобувачки у публікаціях, виконаних у співавторстві, наведено відомості про апробацію результатів дослідження, експериментальну базу, структуру та обсяг дисертації. Обґрунтовано зазначено, що робота виконана в межах науково-дослідної теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Зміст *першого розділу* дисертації свідчить про ґрунтовність теоретичного опрацювання проблеми дослідження. Авторкою розкрито сутність уяви як складного пізнавального психічного процесу, здійснено розмежування понять «уявлення», «мислення», «пам'ять», проаналізовано основні наукові підходи до вивчення уяви у сучасній психолого-педагогічній науці. Особливу увагу приділено функціональним характеристикам уяви, зокрема її прогностичному потенціалу, що є концептуально значущим для дослідження. Описано види, продукти, рівні, способи уяви та прийоми створення образів, а також висвітлено поетапний розвиток уяви в онтогенезі. Переконливо обґрунтовано взаємозв'язок розвитку уяви з іншими психічними

процесами та видами діяльності молодших школярів. Водночас авторка акцентує увагу на специфіці розвитку уяви у дітей з РСА, обґрунтовуючи, що особливості розвитку пізнавальної сфери зумовлюють своєрідність формування уяви та її функцій, що, у свою чергу, впливає на стан навчальної діяльності.

Теоретичний матеріал викладено системно, із залученням значної кількості вітчизняних і зарубіжних джерел, що свідчить про належний рівень наукової ерудиції здобувачки. Висновки до розділу є логічними та узагальнюють основні положення проведеного теоретичного аналізу.

У *другому розділі* дисертації представлено організацію та зміст констатувального етапу дослідження. Авторкою обґрунтовано методику діагностики уяви та її прогностичних функцій, визначено критерії, показники та рівні їх сформованості. До експериментального дослідження було залучено 172 молодших школярів з типовим і порушеним розвитком, а також батьки та педагоги закладів освіти п'яти областей України, що забезпечує достатню репрезентативність вибірки та підвищує надійність отриманих результатів.

За результатами констатувального експерименту авторкою розроблено критерії й показники рівнів розвитку уяви та її прогностичних функцій, здійснено ґрунтовний кількісний і якісний аналіз отриманих результатів, які представлено у таблицях і рисунках, що сприяє їх наочності та полегшує сприймання. Особливої уваги заслуговує порівняльний аналіз особливостей розвитку уяви у дітей з типовим і порушеним розвитком, що дозволило виявити специфіку формування прогностичних функцій уяви у молодших школярів з РСА. Отримані результати констатувального етапу дослідження переконливо засвідчили необхідність цілеспрямованого корекційно-розвиткового впливу, що логічно обумовило розроблення спеціальної програми розвитку прогностичних функцій уяви. Висновки до розділу узагальнюють результати емпіричного дослідження та є достатньо обґрунтованими.

У *третьому розділі* дисертації розкрито зміст та організацію формувального експерименту, спрямованого на апробацію авторської

програми корекції розвитку прогностичних функцій уяви у молодших школярів з РСА та складними порушеннями розвитку. Програма має чітку структуру, включає визначені напрями роботи, систему корекційно-розвиткових занять, диференційовані завдання відповідно до рівнів розвитку дітей, рівні надання допомоги, а також методичні рекомендації для педагогів і батьків.

Суттєвою перевагою розробленої програми є її орієнтація на диференційований підхід, що забезпечує врахування індивідуальних особливостей дітей з РСА та підвищує ефективність корекційно-розвиткової роботи. Доцільним є виокремлення п'яти напрямів реалізації програми, що свідчить про її системний характер. Не викликає заперечень представлений у підрозділі 3.3 (с. 194-203) математико-статистичний аналіз динаміки підвищення показників рівнів розвитку уяви та її прогностичних функцій, який підтвердив ефективність формувального експерименту і свідчить про практичну значущість авторської програми корекції розвитку прогностичних функцій уяви у молодших школярів з РСА та складними порушеннями розвитку за умов належного змістовно-методичного забезпечення роботи за цим напрямом.

Загальні висновки дисертації є логічно вивіреними, узагальнюють основні результати дослідження, відповідають поставленим завданням і відображають досягнення мети дослідження.

Загалом дисертація Боровець Д. П. свідчить про високий рівень її підготовки, досконалість володіння методикою дослідження і творчий підхід до розв'язання основних завдань дослідження.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Основні положення й висновки дисертаційного дослідження представлені у 13 наукових працях, із них: 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України (1 – у співавторстві); 9 статей апробаційного характеру, що свідчить про відкритість дослідження до наукового обговорення та апробації. У публікаціях висвітлено всі етапи, проміжні і кінцеві результати дослідження.

Дотримання академічної доброчесності

Ознайомлення з текстом дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою, змістом та оформленням робота відповідає вимогам, що ставляться МОН України до дисертацій, які подаються на здобуття наукового ступеня доктора філософії PhD. Поршень академічної доброчесності у дисертаційній роботі не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до змісту роботи

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Боровець Д.П., деякі аспекти роботи можуть бути предметом подальшої дискусії:

1. У першому розділі представлено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз проблеми дослідження. Водночас розділ є перевантаженим за обсягом та рівнем деталізації, що ускладнює сприймання ключових авторських позицій.
2. У таблиці 2.26 (п. 2 розділ 2) подано узагальнення результатів анкетування педагогів і батьків (Додаток І), проте не наведено інформації щодо кількісного складу залучених дорослих респондентів, що є важливим для оцінювання репрезентативності отриманих даних.
3. У третьому розділі наведено перелік навчальних і корекційних програм, які слугували основою для розроблення авторської програми корекції розвитку прогностичних функцій уяви молодших школярів із РСА. Водночас доцільним видається доповнення цього матеріалу стислим аналітичним оглядом зазначених програм, що дало б змогу чіткіше окреслити їхній змістовий потенціал і обґрунтувати вибір у контексті реалізації авторської методики.
4. Вважаємо, що, висвітлюючи організацію та результати роботи з учнями четвертого класу з РСА у процесі формувального експерименту, зокрема особливості проведення занять, приклади відповідей учнів, а також порівняльні результати, представлені в таблицях і рисунках, було б доречним більш розгорнуто представити зміст і результати взаємодії з батьками та педагогами з огляду на значущість цього компонента в системі корекційно-розвиткової роботи.

Висловлені зауваження та побажання мають дискусійний характер й спрямовані на розгортання наукової дискусії під час публічної захисту в межах уточнення окремих положень, сформульованих дисертанткою і винесених на захист. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження і не мають принципового концептуального характеру щодо обраної теми та шляхів розв'язання поставлених завдань.

Дисертаційне дослідження Боровець Діані Петрівни характеризується логічною побудовою, обґрунтованістю наукових положень та висновків; поставлені в роботі завдання розв'язані, а сформульовані висновки відповідають визначеним завданням та представленим у роботі результатам дослідження. Публікації автора у фахових й інших наукових виданнях відображають основний зміст дисертації та її наукові результати. Все це дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота є завершеною науковою працею, має наукову новизну та практичну значущість.

Отже, дисертація Діани Петрівни Боровець на тему: «Розвиток прогностичних функцій уяви у молодших школярів з РСА» відповідає спеціальності 016 Спеціальна освіта, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету міністрів України №341 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., а її автор, Діана Петрівна Боровець, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри освітньої реабілітації осіб
з порушеннями зору
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

